

Ot bitmez ýoda

Category: Kitapcy, Sözlär

написано kitapcy | 22 января, 2025

Ot bitmez ýoda

OT BITMEZ ÝODA

Biz şu makalamyzda Hak tarapyn pähim-paýhas berlen ýaşuly, Aşgabat etrabyňyň Gypjak obasynda 1897-1989-njy ýyllar aralygynda ýaşap öten Çary Karan oglunyň ömrüniň käbir pursatlary, onuň ömri, durmuşy bilen baglanyşykly il-halkyň içinde rowaýata öwrülip giden käbir gürrüňler hakda söhbet açmagy makul bildik.

* * *

Bir gezek Çary agadan obadaşlary ilden eşidip, ýygşyran gürrüňlerinden aňry geçip bilmän, şol bir zatlary gürrüň berip ýören adamlar hakynda pikirini sorapdyrlar. Şonda ol:

– Ogullar, gürrüňi birinden alsaň, bir howza suw guýup içen ýalydyr. Onuň derrew düýbi görnüp gutaraýar. Gürrüň diýeniň aby-zemzem suwy ýaly näçe alsaňam, çogup çykyp, öwezi dolup durmalydyr. Ol durmuşyň özünren aňyrdan berilmese bolmaýar – diýipdir.

* * *

Çary aga säher-säher turup ertir namazdan soň abraýymy alandan, özümi al – diýip, doga eder eken.

* * *

Herrikgaladan Annaseýit Wekiliň arkasy, Keýmir körüň weziri bolan Esen molla diýip biri bar eken. Esen molla:

– Ýigidiň bazary geplemezlik – diýer eken.

Çary aga:

– Agzyň birligi, gulagyň ikiligi ýöne ýerden däldir – diýip, bu pikiri ösdüripdir.

* * *

– Nähili adama gowy adam diýse bolar? – diýip, Çary agadan sorapdyrlar. Şonda ýaşuly şeýle jogap beripdir:

– Bir adama gowy diýmek üçin üç synag bolýandyr. Onuň bilen goňşy bolmaly, algy-bergi etmeli, ýola gidip-gelmeli. Şonda ol özüni tanadar.

Aslynda durmuşda ADAM TANAMAK YLMY diýip bir ylym zerur.

* * *

Ýaşuly: "Alym ýalňyssa ylma barar, nadan ýalňyssa, ölüme. Nadan adam sowatly adamyň açary bolýandyr" diýer eken.

* * *

Çary Karan ýadynda galan jaýdar söhbetleri gürrüň berer eken. Bir sapar Tyrran atly akgoňurly ýaşuly Ussa Hümmet aly pähim-paýhasly ýaşula:

– Men-ä aklylyň howzuna girip çykýandyryn – diýipdir.

Onda ol:

– Ol-a ýagşy welin, endamyňda öl görnenok-la? – diýip, öwünjeňe jaýdar söz gaýtarypdyr.

* * *

Çary Karanyň Gökdepäniň Bagaja-Mülkaman obasyndan syçmazlaryň alasakal tiresinden bolan Balkan Pälwan atly dosty hem halypasy bar eken. Pähim-paýhasyň öýi bolan ol ýaşuly il agasy, don ýakasy eken.

Ýaşuly käte aýdyma hiňlener eken.

– Ýaşuly, bir heň edip ber – diýseler ol:

– Köp ýigitler gelip-geçdi jahandan,

Niýetine görä ykbal bolmady.

Gerdişi köp, gahba pelek elinden,

Ertiri şat bolan, öýlän gülmedi –

– diýip dutaryny düňderip:

– Çöpläberiň. Size bolarlyk zat bardyr – diýer eken.

* * *

Çary aga: "Aýaldan utulmak – durmuşdan utulmak" diýer eken.

* * *

Amaşagapandan Geldi öýçi diýip bir öý ýasaýan adam bar eken. Ol bir gün Çary aga ýasan kiçeñräjik öýüni görkezip:
– Şuňa näçe adam sygar? – diýip sorapdyr.

Çary aga säginmän:

– Garamaýakdan-a, ýigrimisi dagy sygsa gerek. Ýöne molladan bir, bir ýarymysy dagy sygar – diýip, olaryň oňsuzlygyny tankyt edipdir.

* * *

Çary aga: "Kimiň howlusyndan ätläp, tamdyryny görsem, onuň aýalynyň nähilidigini bilerin" – diýer eken.

* * *

Çary aga şu bendi aýratyn gowy görüp ýatlar eken:

Teketçiniň (eýeriň -A.Ş.) batanny eýesi bilmez at biler,
Bir ýagşynyň gadyryny ýakyny bilmez, ýat biler.
Ite berseň aşyňny, it çekelär läşiňi,
Äre berseň aşyňny, äre hezzetlär başyňny.

* * *

Ýaşuly käte öwüt-ündew edende şeýle diýer eken:

– Ýaş adamsyndan aýrylan päk gelne bir zat diýmekden häzir boluň. Eger ol göwnüne alyp gargaýsa, kabul bolýandyr...

* * *

Käte ýaşyna görä akly goýalyşmadyk ýaşulyň gürrüňleri göwnüne batmasa, Çary aga:

– Sakgalyň içinden barmaklaryňy ýöreden bol-da, sesiňi çykarman, il bilen märekä gatnap, tüwi iýde ýör-dä. Il ýaşuly edýär-ä – diýer eken.

* * *

Toý-tomgy, märeke üçin islendik kösenen adam Çary agaň ýanyna barsa, ol säginmän:

– Ýatakda mal bardyr – diýer eken.

Ol jomartlyk bilen бүтин ile belli bolupdyr.

* * *

Çary aga ýadynda galan gürrüňi uly joşgun bilen aýdar eken. Ol şu gürrüňem mahal-mahal ýatlar eken.

Garagalpakdan Türkmenistana gelen Döwletýar begden:

– Biziň illeri nähili gördüň? – diýenlerinde, ol:

– Döwleti syçmazda gördüm. Aty ganjyk-gagşalda, ýigidi amaşada, iti gökjede, perini daşayakda, teýsiz dawany goňurda gördüm – diýipdir.

* * *

Çary Karan halkyň ruhy ahwalaty bolup, onuň hakydasynda galan mirasy söhbetlerine aýratyn gadyr goýup, il-gününe ýetirer eken. Onuň Keýmir kör bilen baglanyşykly söhbetleri il-halkyň ýadynda baky galypdyr.

Keýmir kör oglanka, ýigit çykyp ugranda öz ýanyna men diýen ýigitleri saýlap ugrapdyr. Olaryň sany ýigrimä ýetipdir.

Bir gün obada bir ýygynçak bolýar. Şonda ol ýigitlerine ýüzlenip:

– Baryň, şol ýygynçakdaky märekä hyzmat ediberiň. Men azyrak eglenip, bärden baryberenimde: "Han aga geldi, han aga geldi" boluberiň. Özüm oturjak ýerimi bilerin – diýýär. Şeýdibem ol märekä barýar. Ýigitler ähli tabşyryklary berjaý edensoňlar, Keýmir kör törde, hormatly ýerde oturýar. Şol wagt märekeden biri:

– O nähilu ýeňiýoluk han bolýar-aý? – diýýär. Keýmirem ol gürrüňi eşidip, oňa jogap gaýtarýar:

– Tapdy-da geýmedimi?

Gürrüňi aýdandan ses çykanok.

– Şunda sen ýapmana kömek etdiňmi?

– Ýok.

– Onda meň enem-atam bilen işiň bolmasyn. Meň dogşuma seret.
Atam bir baran. Enem bir gärigol,
Ýagdy ýagmyr, çykdy läle, boldy Keýmir.

Şonda ýaşulularyň biri onuň arkasyna kakypdyr-da:

– Halaýyk, siz şuň yzyna düşmeli borsuňyz. Bu ýigit Haksylygaly ogul – diýipdir.

* * *

Bir gün ähli pikirini bir ýere jemläň Keýmir kör egri oturyp, dogry sözleşmek üçin Nediriň ýanyna gidermen bolup, ýol şaýyny tutýar. Aýaly oňa: "Gitme, agşam gören düýşümi halamok" diýip, näçe özelenise-de, ol pikirinden dänmeýär. Şeýdibem ol aralykdaky gädikden aman-sag aşyp, Nediriň dergähine barýar. Barybam:

– Nedir, çyk! – diýýär. Daş çykan Nedir şobada ýalňyşanyny bilýär. Keýmir bolsa oňa şol barmana salam hem bermän:

Garşydan ýel össe, guzaýyň gary gider,
Agzy ala ilini namysy-ary gider,
Kişi gepine gideniň, söýgüli ýary gider,
Patyşasy adyl bolmasa, döwletiň bary gider – diýýär.

Ony diňläň Nedir:

– Bagyşla! – diýýär we bütin ile jar çekdirip:

– Şuň iňňesi ýitse, iner edip alyp beriň. Şuň dyrnagy ganasa, ýedi pyştyňa çenli gyraryň – diýýär. Şondan soň Keýmir kör ýedi ýyl Nedir şanyň tarhany bolup gezipdir.

* * *

Çary aga mydama: "Haýalylygyň simwoly ulugyzdyr" diýer eken.

* * *

Çary Karan köne durmuşy görüp, onuň ot deýin lowlaýan alawynda taplanypdyr. Şonuň üçin ol sahatlylyk, adalatlylyk, haýa-şerim hakda şu sözleri aýdar eken:

– Baýda sahat bolmasa, bir gury ýaba meňzär. Patyşada adalat

bolmasa, göwheriň sadaba meňzär. Aýalda haýa bolmasa, urkaçy hara meňzär.

* * *

Çary aga dosty, üýtgeşik zehinli Hoja Ahmet ahun bilen duz-çörekli gatnaşar eken.

Hoja Ahmet ahunyň könedan çuňňur habary, türkmen topragynda ýaşan öten, il-güni üçin hyzmat baryny bitiren şahsyýetler baradaky bilýän örän köp maglumatlary Çary agany haýran galdyran ekeni. Çary aga olar hakda ahun aganyň berýän gürrüňlerini diňläp, hiç ganabilmez eken. Şonuň üçin ol dosty bilen ýygy-ýygydan duşuşar eken. Çary aga ahun agany iň soňky sapa göreminde hem göýä onu soň gaýdyp görmejegini duýan ýaly:

– Ahun jan, sen meň ýüregime ýakyn. Şonuň üçin ýygy-ýygydan gelip duraweri – diýip sargyt edipdir. Bu ýagdaýy Hoja Ahmet ahun Çary Karana bagyşlap ýazan şygrynda hem beýan edipdir.

* * *

Çary aga wagtal-wagtal şu iki bende ýüreginden aglap, hiňlener eken:

Geçme ýagşyny göreňde,
Halyndan habar alaňda,
Bir dertli aglap duranda,
Ýanynda gülüji bolma.

Ýagşyny görmek jennetdir;
Baryp görmek ganymatdyr,
Namardyň işi minnetdir,
Zer berse, alyjy bolma.

* * *

1938-1950-nji ýyllar aralygynda Aşgabat etrabyňyň Gypjak obasynda kolhoz başlygynyň orunbasary bolup işläň, edep-ekramly, gujur-gaýrat bilen il-gününe hyzmat eden Çary Karan

il derdi üçin aglapdyr. Il gülen ýerinde gülüpdür. Bir günem onuň kazasy dolup, yzynda men diýen iki sany goç ogly goýup, dünýeden gaýdypdyr. Şonda onuň il-güni üçin ömürboýy içinden aglan agysyna ses goşmadyk halk, ses edip aglapdyr. Emma ol sesler näçe gaty hem bolsa, Çary agany oýadybilmändir. Bütün iliniň derdi-garamatyny gerdenine alan Çary agany il-güni ýeke sapar egnine alyp, soňky ýola äkidipdir. Çary aga ömrüniň dowamynda diňe şol sapar il-günüň egnine agram salypdyr. Ony jaýlanlarynda ýalkamyşdan Ilmyrat aga diýen ýaşuly ýuwaşja, gaýgyly halda dillenişdir:

– Gypjaklylar! Siz diňe ynsany däl, giden akyly gömýäňiz.

By ýatan gara ýer däl, muňa "ner" diýerler.

Bu töwerek ýetim galady...

Emma Çary aganyň goýup giden bu Zemininiň göwsündäki öçmejek ajaýyp ynsan ýodasy hiç mahal ýetim galmandyr. Ol ýoda durmuşyň uzak-uzak ýollaryna sapyp gidipdir. Ynsanlar ol ajaýyp we halal ýodadan Çary aganyň belent ruhy bilen geljegiň ýagty ertirlerine sart ynamly ädim ätläpdirler.

Diýmek, Çary aganyň ýoly dowam edýär.

Atamyrat ŞAGULY.

Sözler